

International Conference of Economics, Finance and Accounting Studies

International Conference of Economics, Finance and Accounting Studies is a double-blind peer-reviewed, open-access journal published to reach excellence on the scope. It considers scholarly, research-based articles on all aspects of economics, finance and accounting. As an international congress aimed at facilitating the global exchange of education theory, contributions from different educational systems and cultures are encouraged. It aims to provide a forum for all researchers, educators, educational policy-makers and planners to exchange invaluable ideas and resources.

To'qimachilik Korxonlarida Ishlab Chiqarish Xarajatlari Hisobi va Ahamiyati

Babakulova Matluba Kurbannazarovna

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
tayanch doktorant

Annotatsiya. Mazkur tezisdagi to'qimachilik korxonlarida to'qimachilik korxonlarida ishlab chiqarish xarajatlari hisobi va uning ahamiyati, zaruriyatiga oid masalalar tadqiq etilgan.

Kalit so'zlar: ishlab chiqarish xarajatlari, tannarx, direkt-kostiing, absorpsion tannarx, o'zgaruvchan tannarx

Abstract. In this thesis, the issues related to the calculation of production costs in textile enterprises and its importance and necessity are studied.

Key words: production costs, costing, direct costing, absorption costing, variable costing

Аннотация. В данной дипломной работе изучаются вопросы, связанные с калькуляцией себестоимости продукции на текстильных предприятиях, ее значение и необходимость.

Ключевые слова: себестоимость производства, калькуляция, прямые затраты, абсорбционные затраты, переменные затраты.

To'qimachilik sanoatida gap ketganda, kiyim-kechakning bir qismini yasash uchun juda ko'p harakatlanuvchi qismlar va qismlar mavjud. Shuning uchun kiyim-kechak tannarxi ko'pincha moda biznesidagi eng murakkab operatsiyalardan biri hisoblanadi.

Ma'lumki, xarajatlarni hisoblashning asosiy tamoyillari har qanday biznesning, ayniqsa moda kompaniyasining muhim qismidir. Bu kompaniyaga turli omillarga qancha pul sarflashini va ular uzoq muddatda uning rentabelligiga qanday ta'sir qilishini tushunishga imkon beradi. Cheklangan resurslarni keraksiz isrof qilishning oldini olish va biznesning rentabelligini ta'minlash uchun har bir xarajat va xarajatlarni diqqat bilan kuzatib borish kerak.

Ta'rifga ko'ra, tannarx - bu mahsulot va xizmatlar ishlab chiqarishda foydalaniladigan barcha resurslarga, shu jumladan materiallar, mehnat va ishlab chiqarish bilan bog'liq boshqa xarajatlarga

qiymat berish jarayoni. Tikuv ishlab chiqarishda tannarx - bu kiyim-kechak ishlab chiqarish uchun sarflangan barcha xarajatlarni, shu jumladan to'g'ridan-to'g'ri mehnat xarajatlari, materiallar narxi, konversiya xarajatlari va umumiy xarajatlarni birlashtirish jarayoni.

Ushbu maqolada biz kiyim-kechak tannarxining ta'rifi va tarkibiy qismlarini, uning ahamiyatini, moda sanoatidagi xarajatlarning turli bosqichlarini va undan qanday foydalanishingiz mumkinligini tushuntiramiz. Korxonalar resurslarini rejalashtirish tizimlarini ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish uchun.

Amerika Buxgalteriya Assotsiatsiyasining ma'lumotlariga ko'ra, xarajat "mahsulot ishlab chiqarish yoki xizmat ko'rsatish bo'lishi mumkin bo'lgan boshqaruv maqsadini amalga oshirish uchun pul shaklida yuqorida aytilgan yoki yuzaga kelishi mumkin bo'lgan xarajatlar" deb ta'riflanadi.

Oddiy qilib aytganda, ishlab chiqarish tannarxi mahsulot yoki xizmatni ishlab chiqarish uchun qilingan umumiy xarajatlardir. Bundan tashqari, konversiya qiymati, ishlab chiqarish qiymati va to'g'ridan-to'g'ri moddiy xarajatlar deb ataladi. Umumiy xarajat xom ashyo, ishchi kuchi va boshqa xarajatlarni o'z ichiga oladi, masalan, kommunal xizmatlar, ijara haqi.

Umuman olganda, biznes uchun ikki turdagi xarajatlar mavjud: to'g'ridan-to'g'ri va bilvosita. To'g'ridan-to'g'ri xarajatlar - bu mahsulot yoki xizmatlarni ishlab chiqarish (ya'ni, mehnat, materiallar) ishlab chiqarish paytida qilingan haqiqiy xarajatlarga qilingan xarajatlar. Holbuki, bilvosita xarajatlar - bu biznesni davom ettiradigan, lekin mahsulot ishlab chiqarishga bevosita bog'liq bo'lmagan umumiy xarajatlar (ya'ni, ijara, kommunal xizmatlar).

Bundan tashqari, moda sanoatida xarajatlarni hisoblash uchun ishlatiladigan bir nechta usullar mavjudligini bilishingiz kerak. Bularga quyidagilar kiradi: 1) Direkt-kosting, 2) Absorbsion tannarx, 3) O'zgaruvchan tannarx, 4) Faoliyatga asoslangan xarajatlar va 5) Standart xarajatlar hisobi.

Bularning barchasi nimani anglatishini chuqurroq o'rganishdan oldin, keling, nima uchun kiyim-kechak narxi moda biznesini yuritish uchun ajralmas ekanligini tushunib olaylik.

Kiyim tannarxini hisoblash ishlab chiqaruvchi kompaniyalarga mahsulot ishlab chiqarish birligi uchun xarajatlarni aniqlashga yordam beradigan vositadir. Xarajatlarni to'g'ri tahlil qilish va har bir mahsulotning rentabelligini aniqlash uchun juda muhimdir. U ishlab chiqarilayotgan tovarlarning narxini belgilash uchun qo'llanma bo'lib xizmat qiladi.

Kiyim tannarxini aniqlash orqali bir nechta maqsadlarga erishish mumkin:

Xarajatlarni hisoblash biznesga xarajatlarni tasniflash, qismlarga bo'lish va har bir operatsiya uchun byudjetlarni taqsimlashda yordam beradi. Bu ularga samaradorlikni o'lchash uchun biznes siyosatini belgilash va byudjet nazoratini amalga oshirish imkonini beradi.

Kiyim-kechak tannarxini hisoblash, shuningdek, biznesga resurslar qayerda isrof qilinayotganini yoki undan unumli foydalanmayotganini aniq ko'rish imkonini beradi. Shunday qilib, u biznesga cheklangan resurslardan eng yaxshi tarzda foydalanishni rejalashtirish va amalga oshirish imkonini beradi va shu bilan umumiy xarajatlarni kamaytirish va yuqori daromadni saqlashga yordam beradi.

Bu boshqaruv nazoratining muhim vositasi bo'lib, xarajatlarni tekshirish va narxlarni aniqlashda yordam beradi. Xarajatlarni hisoblash korxonalariga ishlab chiqarish xarajatlarini to'g'ri bashorat qilish, shuningdek, rentabellikni oshirish va mijozlar ehtiyojini qondirishni oshirish orqali biznes qarorlarini yaxshiroq qabul qilishga yordam beradi.

Bu korxonalariga umumiy xarajatlarini kamaytirishi mumkin bo'lgan sohalarni aniqlashga yordam beradi. Misol uchun, agar ba'zi bir xom ashyo boshqalarga qaraganda qimmatroq bo'lsa, bu ishlab chiqarish xarajatlarining oshishiga olib keladi, bu xom ashyoni arzonroq, ammo shunga o'xshash natijalarni olishda bir xil darajada samarali bo'lgan muqobillar bilan almashtirish orqali oldini olish mumkin.

Xarajatlarni hisoblash jarayoni, shuningdek, boshqaruvga samarali kengaytirish strategiyasini ishlab chiqishda yordam beradi. Bu ularga hajm, xarajatlar va hokazolardagi mavsumiy o'zgarishlarni hisobga olish va boshqarish uchun tegishli choralarni ko'rish imkonini beradi.

Muammolardan tashqari, xarajatlar ham sizga biznesda nima yaxshi ketayotganini ko'rsatadi. U rahbariyatga rag'batlantirish va bonus rejaralarini ishlab chiqish va amalga oshirishda yordam beradi.

Umuman olganda, kiyim-kechak narxining yaxshi strategiyasini har qanday muvaffaqiyatli biznesning asosi deb aytish mumkin.

Odatda, mahsulot sotuvchisi mahsulot tannarxini hisoblash uchun javobgardir. Merchandayser turli xil xom ashyolarning narxini, kompaniyaning operatsion xarajatlarini, ularning raqobatini va kompaniyaning kutilayotgan foydasini yodda tutishi kerak. Shu bilan birga, u xaridorning taxminlarini hisobga olishi kerak.

Quyidagilar kiyim-kechak ishlab chiqarish tannarxining asosiy tarkibiy qismlari:

Mato- Bu, odatda, kiyim-kechak narxining eng muhim omili bo'lib, asosiy uslubdagi kiyim narxining deyarli 60-70% ni tashkil qiladi. Mato ko'pincha har qanday kiyimni ishlab chiqarish xarajatlarini baholashda muhim omil bo'lishi mumkin.

Trimlar- Matodan tashqari, kiyimni to'ldirish uchun ishlatiladigan boshqa narsalar Trimlar toifasiga kiradi. Bunga iplar, tugmalar, fermuarlar, elastik, perchinlar, dantellar, teglar yoki boshqa aksessuarlar kiradi. Trimlarni qo'llash uchun zarur bo'lgan xarajat, miqdor va mehnatning barchasi kiyimning narxini oshiradi.

To'lovlarni kesish, yasash va kesish– CMT (kesish-kesish) yoki CMTP (kesish-kesish-trim-paket) deb ham ataladi, bular “tayyorlash narxi”dir. Siz soatiga umumiy xarajatlarni ishlab chiqarilgan birliklar soniga bo'lingan uslubni yaratish uchun zarur bo'lgan soatlarning umumiy soniga ko'paytirish orqali CMTni hisoblashingiz mumkin. Bu xarajatga pudratchining foydasi ham qo'shiladi.

Qiymat qo'shilishi– Chop etish, kashta tikish, yuvish yoki aplikatsiya kabi maxsus jarayonlar va boshqalar tikuvchilik sanoatida “qo'shilgan qiymatli xizmatlar” soyaboni ostida birlashtirilgan. Ularning har biri o'ziga xos xarajatlarning murakkab to'plamini o'z ichiga olishi mumkin.

Kiyim sinovi- Kiyimlarni tekshirish va sinovdan o'tkazish kiyim-kechak ishlab chiqarishning turli bosqichlarida - xom ashyo, qisman tayyor yoki yig'ish bosqichida, shuningdek, pardozlashdan

keyin amalga oshiriladi. Bularga kimyoviy sinovlar, saqlash sinovidan keyingi ko'rinish, o'lchov barqarorligi testlari, rangning mustahkamligi testi va boshqalar kiradi.

Sifat nazorati- Sifatni nazorat qilish bilan bog'liq jarayonlarning narxi to'rtta asosiy toifaga bo'linadi, ya'ni baholash xarajatlari, oldini olish xarajatlari va ichki va tashqi nosozliklar xarajatlari. Ular mahsulotni ishlab chiqish va ishlab chiqarish jarayonida nuqsonlarni aniqlash va oldini olish uchun qilingan xarajatlardir.

Yorliqlar va qadoqlash- Yorliqlar va qadoqlash narxi siz tanlagan o'lcham, qalinlik, bosib chiqarish mexanizmi va materialga bog'liq. Lekin har bir element uchun teglar soni ham katta rol o'ynaydi va buni yodda tutish kerak.

Transport va logistika xarajatlari- Mahsulotlarni zavoddan sizning do'koningizga yoki omboringizga ko'chirish bilan bog'liq xarajatlar yuk va yuk tashish xarajatlari bo'yicha taqdim etiladi. Ular mahsulotingizni qayerdan sotib olishingizga qarab juda katta farq qilishi mumkin.

Yuqori yuk– Bular ijara, elektr to'lovlari va jihozlarni ta'mirlash kabi zavodingiz tomonidan qilingan xarajatlardir. Bu, albatta, biron bir mahsulot yoki xizmat bilan bog'liq bo'lmagan bilvosita mehnat xarajatlarini o'z ichiga oladi

Kompaniyaning foydasi– Qanchalik tushunarli bo'lsa ham, bu “xarajat” asosan sizning biznesingiz ishlab chiqarilgan mahsulotni sotishdan oladigan daromadidir.

Moda ishlab chiqarishda tannarxning 4 asosiy bosqichi:

Dastlabki yoki dastlabki xarajatlar bosqichinamunalar tayyorlanishidan oldin amalga oshirilishi mumkin bo'lgan dastlabki taxminlarni anglatadi. Bu shunga o'xshash uslublar asosida dizayndan nimani kutish mumkinligi haqida taxminiy fikr beradi. Bu ishlab chiqarish uchun juda qimmatga tushadigan har qanday dizaynni yo'q qilish yoki o'zgartirish imkonini beradi.

Qabul qilish qiymati - bu materiallar, mehnat va qo'shimcha xarajatlar nuqtai nazaridan dizayn uchun zarur bo'lgan kutilayotgan investitsiyalarni taqsimlash. Bu uslubni uning tarkibiy qismlariga ajratish va dizaynni ma'lum bir narxda ishlab chiqarish uchun ularni qanday yig'ishni aniqlashni o'z ichiga oladi. Baholash namunalar va mavjud ma'lumotlar asosida amalga oshiriladi.

Ishlab chiqarishdan oldingi tannarxstandart ishlab chiqarish usullari asosida ishlab chiqarishdan oldin amalga oshirilishi taxmin qilingan barcha doimiy xarajatlarni o'z ichiga oladi. Ushbu xarajat chiziqni haqiqiy ishlab chiqarish boshlanishidan oldin amalga oshirilishi kerak.

Haqiqiy xarajatlar tahlililoyiha uchun ruxsat etilgan byudjetga nisbatan materiallar va mehnat xarajatlarining dastlabki hisob-kitoblari. Bu ishlab chiqarishning turli bosqichlarida mahsulot narxini to'g'ri baholash va siz qancha pul sarflayotganingizni hisobga olishni anglatadi.

Kiyim yoki moda xarajatlari varaqasi - bu ma'lum bir mahsulotning umumiy narxini tashkil etuvchi turli komponentlarni (yuqorida muhokama qilinganidek) ko'rsatadigan bayonot. Xarajatlar varaqasi tarixiy xarajatlar va taxminiy xarajatlar asosida tuziladi.

Moda xarajatlari jadvalini yaratish uchun sizga quyidagi ma'lumotlar kerak bo'ladi:

Iste'mol qilinadigan materiallar

To'g'ridan-to'g'ri mehnat / ish haqi

To'g'ridan-to'g'ri xarajatlar

Asosiy narx - (1 + 2 + 3)

Zavod ishchilarining umumiy xarajatlari

Ish/zavod narxi – (4+5)

Ofis/ma'muriy qo'shimcha xarajatlar

Ishlab chiqarishning umumiy qiymati - (6 + 7)

Sotilgan mahsulot tannarxi

Sotish va tarqatish bo'yicha qo'shimcha xarajatlar

Umumiy xarajat, ya'ni sotish narxi - (9 + 10)

Foyda

Sotish - (11 + 12)

Xulosa o'rnida shuni alohida ta'kidlash lozimki to'qimachilik sanoati korxonlarining alohida xususiyatlaridan biri bu xomashyolarni xilma-xilligi va ularni qayta ishlash uchun xarajatlarni turli-tumanligi boshqa sanoat tarmoqlaridan farqlanishi hisoblanadi.

Adabiyotlar:

1. Vahabov A., Ishonqulov N., Ibrohimov A. Darslik. Moliyaviy va boshqaruv tahlili. – T.: Iqtisod-moliya, 2013.
2. Xasanov B., Xashimov A. Boshqaruv hisobi. Darslik. – T.: Cho'lpon, 2013. – 23-b.
3. Israilov R.I., Maxsudov B.Y. Boshqaruv hisobi. O'quv qo'llanma. – T.: Namangan, 2020. – 261-b.
4. Shoalimov A.X. va boshqalar. Iqtisodiy tahlil. O'quv qo'llanma. – T.: Lesson-press, 2016.
5. www.lex.uz